

Тема 11. ТНК у системі міжнародного інвестування

План

1. Передумови поширення міжнародних корпорацій як форми господарювання
2. Типи та структура корпорацій в економічній діяльності міжнародного і національного рівнів
3. Специфічні форми підприємницької транснаціоналізації в перехідний період
4. Наслідки господарсько - інвестиційної діяльності ТНК

1. Передумови поширення міжнародних корпорацій як форми господарювання

Корпорація – організаційна форма бізнесової діяльності, яка заснована на акціонерному капіталі та існує незалежно від своїх власників. Корпорації (або акціонерні компанії) можуть бути відкритого і закритого типу.

ТНК — це міжнародні за складом та характером діяльності суб'єкти господарського життя, які функціонують на принципах корпоративної власності з акціонерною формою управління та розподілу прибутків у міжнародному масштабі.

Міжнародні корпорації набули поширення внаслідок структурних змін у світовій економіці XIX ст., зокрема:

1) у результаті промислової революції другої половини XIX ст., яка заклала підвалини масового та спеціалізованого виробництва, великі підприємства, комерційні структури здобули істотні переваги в господарській, конкурентній діяльності, що допомогло їм отримувати значно вищі прибутки; .

2) широко почав використовуватися принцип партнерства, який створював можливості для мобілізації коштів середніх і дрібних вкладників.

3) гострішою ставала боротьба за ринки збуту. Через це великі підприємства отримували додаткові переваги за рахунок можливості маневрувати ресурсами, краще витримувати цінову конкуренцію, малі підприємства стикалися з труднощами у своїй ринковій діяльності й масово ставали банкрутами.

4) відбулася істотна за масштабами концентрація та централізація господарської діяльності й власності на виробництві. Зокрема, у Німеччині на зламі XIX-XX ст. менш як один відсоток підприємств контролював понад 3/4 загальної парової та електричної потужності національної промисловості, що на той час фактично означало контроль за енергетикою країни.

5) відбувалася концентрація банківського капіталу. В Німеччині у 1909 р. 9 найбільших берлінських банків контролювали 11,3 млрд. DM, або 83% капіталів країни.

6) в Україні в багатьох галузях економіки зменшувалася кількість підприємств і збільшувалися їхні розміри. Особливо популярною формою монополістичних об'єднань в Україні були тоді синдикати. Вони створювалися у чорній металургії, в металообробній промисловості.

7) надзвичайно високий рівень концентрації капіталу наприкінці XIX - на початку XX ст. сприяв його переливанню за національні межі. На цей час припадає становлення таких відомих ТНК, як американські "Дженерал моторз", "ІВМ", "Істмен кодак", німецькі "Байєр", "Маннесманн", "Бош", "Хенкель"; швейцарська "Нестле".

8) переважно формування ТНК припадає на 60-ті роки XX ст., коли провідні компанії західних країн почали здійснювати масове вивезення капіталу. В цей період як транснаціональні функціонують японські компанії "Тойота", "Мацусіта", "Тошиба", "Міцубісі", "Шарп"; британські "Ренк Ховіс Макдаугл", "БОК"; німецькі "Фольксвагенверк", "Фрідріх Флік індустріфервальтунг"; французькі "Рено", "Л'Ореаль" та ін.

9) науково-технічний прогрес посилив процес переростання великих національних компаній у транснаціональні. Поглиблення суспільного поділу праці й упровадження нових технологій, поява нових засобів транспорту і зв'язку сприяла реалізації багатьох

можливостей. Наприкінці ХХ ст. прибутковість міжнародних корпорацій досягла надзвичайно високих рівнів. У США, наприклад, питома частка 500 найбільших корпорацій в загальному прибутку зросла з 1/3 на початку 50-х до 2/3 в 90-х роках.

Найбільші компанії зосереджені у таких галузях:

- ✓ автомобільна промисловість,
- ✓ електроніка,
- ✓ виробництво електрообладнання,
- ✓ нафтова промисловість,
- ✓ металургійна промисловість,
- ✓ хімічна та фармацевтична промисловість.,
- ✓ виробництво харчових продуктів та напоїв,
- ✓ будівництво,
- ✓ диверсифіковані операції та послуги.

2. Типи та структура корпорацій в економічній діяльності міжнародного і національного рівнів

КАРТЕЛЬ - це об'єднання підприємців, учасники якого узгоджують між собою обсяги виробництва, поділ ринків збуту, ціни, умови продажу та найму робочої сили, строки й інші умови платежів тощо. При цьому учасники картелів зберігають виробничу і комерційну незалежність. Картелі, як правило, є одногалузевими.

У сфері міжнародної економічної діяльності набули поширення експортні та імпорتنі картелі.

- Експортні картелі використовують дочірні фірми ТНК з метою розширення експорту та проведення узгодженої, цілеспрямованої політики на ринку певної продукції.
- Імпортні картелі створюються великими імпортерами, часто — з участю дочірніх структур ТНК для протистояння іноземним конкурентам.

СИНДИКАТ - це форма монополістичного об'єднання, за якої учасники зберігають виробничу самостійність, але втрачають самостійність комерційну відповідно до взаємних угод. У більш широкому сенсі під синдикатом розуміють комерційне об'єднання фірм для досягнення спільних цілей.

ПУЛ - це таке монопольне об'єднання, за якого прибутки потрапляють до спільних фондів, після чого здійснюється узгоджений їх розподіл відповідно до результатів експлуатації певної частини ринку, причому в заздалегідь обумовленій пропорції. Пули відомі у сфері страхування. Прикладом міжнародного пулу є "золотий пул", створений для торгівлі патентами.

ТРЕСТ - це форма монополістичного об'єднання, в рамках якої учасники втрачають виробничу, комерційну, а можливо, і юридичну самостійність. Учасники трестів, які є також власниками акцій, розподіляють прибутки відповідно до ваги належних їм пакетів акцій. Реальний контроль над трестом належить правлінню або головній компанії. Типовим для трестів є їх розвиток в рамках галузей, які виробляють однорідну продукцію, хоча поширеними є й міжгалузеві трести. ТНК як трестові об'єднання не прижилися, цей тип компанії використовується переважно у вигляді структурних підрозділів, відділень і підприємств, що входять до складу ТНК.

КОНЦЕРН - це складна форма монополізації господарської діяльності, яка передбачає об'єднання підприємств промисловості, транспорту, торгівлі та банківської сфери. Типовою ситуацією є формальне збереження учасниками концернів юридичної та господарської самостійності, однак за умови здійснення підприємницької діяльності під контролем домінуючих у них фінансових угруповань. Концерн може бути дво- та кількопверховим. Його учасниками можуть бути корпорації, які об'єднують свої потенціали й зусилля в ринковій стратегії. Вигідною особливістю концернів є взаємне проникнення капіталів різних галузей. Головною перевагою концернів як форми усупільнення потенціалів виробничої діяльності є надвелика концентрація фінансових та промислових

ресурсів, оскільки в концерні можуть об'єднуватися різногалузеві комерційні структури, власники реальних ресурсів та грошей. Частіше всього концерни можна зустріти в автомобільній галузі. Відомі такі концерни як Фольксваген, General Motors, ThyssenKrupp, Сіменс.

КОНСОРЦІУМ - це специфічна форма поєднання економічних потенціалів ринкових агентів. Вони є структурами, які виникають на базі тимчасових угод між кількома банківськими та промисловими корпораціями, фірмами з метою реалізації певних спільних проектів.

Україна бере участь у великому консорціумному проекті «Sea Launch», учасниками якого є також США, Росія і спочатку була Норвегія. Україна має у своєму розпорядженні ракети-носії «Циклон», «Зеніт-ЗСЛ», «Дніпро» з високими експлуатаційними якостями. Іншим прикладом створення авіабудівного консорціуму з участю України є підписання 21 травня 1999 р. між нашою державою та Росією угоди про створення консорціуму «Середній транспортний літак» з метою розроблення літака АН-70. Приклади відомих консорціумів: Linux Foundation, ЕДАПС, Консорціум Всесвітньої павутини (W3C).

Транснаціональний стратегічний альянс (ТСА) – це особлива організаційна форма міжфірмових, міжкорпораційних зв'язків двох або більше компаній, у рамках якої здійснюється довгострокова координація економічної діяльності з метою реалізації масштабних виробничих проектів, максимізації результатів технологічної кооперації, скорочення тривалості інноваційних процесів, зниження вартості та ризикованості виробництва, поліпшення умов доступу до певних ринків.

3. Специфічні форми підприємницької транснаціоналізації в перехідний період

Специфічні трансформаційні моделі є інструментами зосередження капітальних ресурсів національного походження та можуть слугувати і цілям транснаціоналізації капіталів, залучення інвестиційних ресурсів закордонного походження.

Промислово-фінансові групи – це концерни, які створюються на міжгалузевих засадах та об'єднують підприємства промисловості, банківсько-кредитні установи, торгові дома й інших суб'єктів господарської діяльності з метою поєднання та акумулювання фінансових коштів і виробничих ресурсів, а також для оптимізації інвестиційного процесу. Таким чином, банківсько-кредитна установа є не кредитором, а власником частини виробничих ресурсів, котрий отримує не відсотки за кредитами, а доходи від реалізації.

Холдинг - це акціонерна компанія, яка володіє контрольними пакетами господарсько-комерційних структур, що є незалежними юридичними особами, здійснює управління ними, а також фінансування їхньої діяльності. Це відома у світі форма поєднання інвестиційних потенціалів різних, інколи різнотипних комерційних структур. Холдинг є особливо прийнятним у ситуації, яка є характерною для країн з дефіцитними економіками посттоталітарного типу.

4. Наслідки господарсько - інвестиційної діяльності ТНК

До головних позитивних результатів діяльності ТНК, що напрацьовані ними спільно з державою, громадськими інститутами та міжнародними організаціями, можна зарахувати: забезпечення в провідних індустріально розвинутих країнах гарантованого прийнятного мінімального рівня якості життя майже для всього населення таких країн; розробка демократичних норм управління на державному та міжнародному рівнях, які стали орієнтиром для всіх держав світу; протягом ХХ ст. ТНК безпосередньо й опосередковано брали участь у створенні технологій авто – та авіабудування, ракетній, космічній та ядерній технології, що докорінно змінили не тільки баланс та розстановку сил у всьому світі, але й економічну структуру світового господарства; значна роль ТНК також у якісно новому розвитку інформаційних технологій на базі яких почав формуватися е-бізнес, за безпосередньої участі ТНК виник термін «метакapіталізм» та розпочався процес глобалізації; у 1990-х роках США та провідні країни Європи забезпечили суттєвий прорив порівняно з

іншими регіонами планети в такому сегменті світового господарського розвитку, як знання та технології, і це дозволило їм перейти до якісно нової фази розвитку – постіндустріального суспільства.

До негативних наслідків посилення ролі ТНК у світі належать: неспроможність досягати своїх цілей, не залучаючи військовий потенціал. Економічне підґрунтя присутнє як в обох світових війнах, так і в усіх локальних конфліктах.